

Świętosława (Swatawa) – czeska królowa z dynastii piastowskiej

Norbert Delestowicz

Na temat życia bohaterki niniejszego studium istnieje niewiele źródeł historycznych. Nie jest to nowość w opisywaniu dziejów ludzi średniowiecza, zwłaszcza żyjących w XI wieku. Trudność w ustaleniu losów Świętosławy potęguje fakt, że jest kobietą, zaś nieliczne źródła z ówczesnego czasu poświęcały zdecydowanie więcej miejsca opisywaniu żyjących w tym okresie mężczyzn.

Z polskich źródeł historycznych posiadamy wiadomość tylko o jednej córce księcia Polski Kazimierza Odnowiciela i jego małżonki Dobroniegi-Marii. Najwcześniej o córce piastowskiego władcy wspomniął dziejopisarz Gall Anonim, który stwierdził, że książę miał czwórkę synów oraz właśnie jedną córkę. Warto zaznaczyć, że nie podał jej imienia, a jedynie zapisał, jakby tylko mimochodem, że była ona przyszłą małżonką króla czeskiego Wratysława, który również pozostał, na kartach kroniki Galla, anonimowy¹. Takie potraktowanie córki Odnowiciela jest wymowne. Świadczy ono o braku przywiązywania przez kronikarza szczególnej uwagi do córek Piastów. Fakt ten potwierdza, że w kolejnych zdaniach Anonim wymienia imiona synów Kazimierza Odnowiciela². Wydaje się, że możemy przyjąć, iż sposób prezentacji potomstwa Kazimierza przez Galla Anonima wyklucza, aby żyły inne dzieci płci żeńskiej. Nie można jednak bezsprzecznie stwierdzić, że Kazimierz mógł jeszcze inne córki, które zmarły w okresie niemowlęcym.

W dotychczasowej narracji nie wspomnieliśmy jeszcze o imieniu bohaterki. W nauce używa się dwóch wersji imienia: Świętosława oraz Swatawa. Sprawa jest o tyle kłopotliwa, że pierwsze polskie źródła historyczne nie przynoszą wzmianek na temat imienia jedynej córki Kazimierza³. Taką informację zawdzięczamy dopiero czeskiemu kronikarzowi i kanonikowi praskiemu Kosmasowi, który nazywał ją Swatawą (*Zvatava*). Skąd zatem pojawiło się w nauce określenie Świętosława?

¹ *Galli Anonymi Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum*, ed. K. Maleczyński, [w:] *Monumenta Poloniae Historica. Nova Series*, t. 2, Kraków 1952, I, 19.

² Anonima tzw. Gall, *Kronika polska*, tłum. R. Grodecki, oprac. M. Plezia, Wrocław-Warszawa-Kraków 2008, I, 19, s. 44.

³ Jako ciekawostkę można przytoczyć relację Jana Długosza na temat urodzin córki Kazimierza Odnowiciela i nadaniu jej imienia. *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 3-4, tłum. J. Mrukówna, Warszawa 1969, s. 79: „Nowe pomyślne wydarzenie, które spotkało króla polskiego Kazimierza, nappełniło go wielką radością: żona jego Dobrogniewa, która urodziła mu już czterech synów i o której istniała opinia, że już pozostanie bezpłodna, ponieważ od kilku lat przestała rodzić, wydała na świat córkę. Na jej chrzest król Polski Kazimierz zwołał prałatów i baronów swego królestwa. Uroczystość odbyła się w Poznaniu, a świeżo urodzona córka otrzymała imię Świętochna”. Jan Długosz wiedział o tym, że w Czechach Świętosława była nazywana Swatawą. Zob. Tamże, s. 100.

Odpowiedź jest prosta: jest to inna wersja tego samego imienia⁴. Na potwierdzenie powyższego stwierdzenia można przytoczyć zapis *Nekrologu pegawskiego*⁵, w którym imię zostało utrwalone w formie *Zwatizława*.

Inną kwestią jest pytanie, po kim mogła otrzymać swoje imię Świętosława? Niedawno Grzegorz Pac ostrożnie zasugerował, przyjmując hipotezę Rafała T. Prinkego – który wskazał imię Świętosława jako potencjalne imię anonimowej matki księcia Mieszka I⁶ – że to właśnie po niej Kazimierz Odnowiciel mógł nadać córce identyczne imię⁷. Warto zwrócić uwagę, że taka propozycja wzbudza kilka zastrzeżeń. Nie mamy potwierdzenia, aby matką Mieszka I była kobieta nazywająca się Świętosława. Jest to dowolne przypuszczenie. Istotny jest również znaczny odstęp czasu mający miejsce między matką pierwszego historycznego władcy Polski a córką Kazimierza Odnowiciela. Grzegorz Pac stwierdza jednak, że długi przedział czasu mógł nie mieć decydującego znaczenia, ponieważ Bolesław Krzywousty nadał swojej córce imię po prababce Rychezie. Warto jednak zauważyć, że niekoniecznie małżonka Mieszka II była inspiracją w nadaniu tego samego imienia córce przez Krzywoustego. Nie można wykluczyć, że imię to pojawiło się ze względu na Rychezę z Bergu, która była siostrą Salomei małżonki Bolesława III. Agnatyczna tendencja w nadawaniu imion mogła w tym przypadku nie mieć zastosowania. Należy za wątpliwe uznać fakt, aby Kazimierz Odnowiciel nadał córce imię Świętosława po praprababci o przypuszczalnym imieniu Świętosława.

Inną propozycję wytłumaczenia imienia Świętosławy (Swatawy) podejmuje się Kazimierz Jasiński. Autor jest zdania, że imię zostało sprowadzone do Piastów za sprawą Dobroniegi-Marii z Rusi. Uczony wskazuje, że w państwie ruskim często występowało imię Światosław, jednak słusznie zaznacza, iż żeński odpowiednik tego imienia pojawia się tam rzadko, co może być winą stanu zachowania źródeł pisanych⁸. Autor wskazuje jeszcze na pomniejszych argumenty przemawiające za tym, że imię córki Kazimierza przywędrowało razem z Dobroniegą. Świadczyć o tym ma drugi człon imienia Świętosława, który często pojawia się w imionach księżniczek pochodzących z Rusi, jak przykładowo: Zbysława, Wierzechosława, Grzymisława czy Perejasława⁹. Innym argumentem jest ponownie imię Światosław z tą uwagą, że właśnie takie imię nosił dziadek, brat oraz bratanek

⁴ K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, Poznań 1992, s. 176. Ostrożniej G. Pac, *Kobiety w dynastii Piastów. Rola społeczna piastowskich żon i córek do połowy XII wieku – studium porównawcze*, Toruń 2013, s. 503. Por. również J. Hertel, *Imiennictwo dynastii piastowskiej we wcześniejszym średniowieczu*, Warszawa-Poznań-Toruń 1980, s. 140.

⁵ *Calendarium Pegaviense*, ed. J. B. Menckenius, [w:] *Scriptores rerum Germanicarum, praecipue Saxonicarum*, t. 2, Lipsiae 1728, kol. 142.

⁶ R. T. Prinke, *Świętosława, Sygryda, Gunhilda: tożsamość córki Mieszka I i jej skandynawskie związki*, „Roczniki Historyczne” 70 (2004), s. 101-102.

⁷ G. Pac, *Kobiety w dynastii Piastów*, s. 528-529.

⁸ K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, s. 95-96 i 176.

⁹ Tamże, s. 96, 176.

małżonki Kazimierza Odnowiciela¹⁰. Na taki obrót sprawy może wskazywać również fakt, że większość męskich imion dzieci księżęcej pary miały tendencje agnatyczną: Bolesław, Mieszko, Otto. Wyjątkiem jest imię Władysława Hermana, którego pierwszy człon nawiązywał zapewne do ojca Dobroniegi Włodzimierza Wielkiego, a nie do przypuszczalnego księcia Mazowszan i być może Buzan Wołodysława z X wieku¹¹. Tym samym najprawdopodobniej nadanie córce imienia Świętosława, podobnie jak w przypadku Władysława, nawiązywało do tradycji ruskiej i kraju pochodzenia małżonki Kazimierza.

Nie sposób podać dokładną datę urodzin Świętosławy i nie jest tu mowa o kłopotcie z datą dzienną, lecz z roczną. Jako pierwszy próbę ustalenia datacji urodzin córki Kazimierza podjął się Jan Długosz, który wyznaczył 1055 rok¹², co jest jednak jego dowolną kombinacją. Dotychczasowe badania genealogiczne słusznie wątpią w przekaz Jana Długosza. Oswald Balzer zaznaczył, że Świętosława była młodsza od Bolesława i Władysława, ale mogła być zarazem starsza od Mieszka oraz Ottona, a wtedy jej narodziny – zdaniem autora – mieściłyby się w przedziale od 1041 do 1044 roku. Oswald Balzer nie wykluczył również okresu między 1046 a 1048 rokiem. Autor stwierdzał jednak, że nie mogła się urodzić już po 1048 roku, ponieważ wychodząc w 1062 roku za czeskiego władcę Wratysława, Świętosława nie miałaby nawet 14 lat¹³. Natomiast Kazimierz Jasiński słusznie zauważa, że znane są przypadki w historii, gdy dwunastoletnie dziewczęta z rodzin dynastycznych wychodziły za mąż, co tym samym oznacza, że Świętosława mogła najpóźniej urodzić się w 1050 roku. Jednakże autor za najbardziej prawdopodobne uznaje narodziny córki Kazimierza w 1043 roku, a nawet bardziej jest skłonny przyjąć 1044 rok. Druga przypuszczalna data urodzin przypadłaby zdaniem Kazimierza Jasińskiego, podobnie jak już wcześniej podawał Oswald Balzer, na okres 1046-1048¹⁴. Natomiast w przedziale 1046-1047 roku narodziny Świętosławy umieścił Krzysztof Benyskiewicz¹⁵. Nie pozostaje nic innego, jak zgodzić się z dotychczasowymi badaczami zagadnienia i umiejscowić urodziny Świętosławy w przedziale 1043-1044. Natomiast lata 1046-1048 uznać za mniej prawdopodobne. Za pierwszą możliwością hipotetycznie przemawiałoby pojawienie się dzieci już w pierwszych latach małżeństwa z Przemyślidem.

¹⁰ Tamże, s. 96.

¹¹ Tak J. Powierski, *O pochodzeniu imienia Władysław w dynastii piastowskiej. Przyczynek do stosunków polsko-ruskich w X-XII w.*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Historia” 14 (1984), s. 44-46. Autor zwrócił również uwagę na fakt, że imię Władysław pojawiało się w dynastii piastowskiej, gdy matkami były księżniczki ruskie. Por. także K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, s. 158.

¹² *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 3-4, s. 79.

¹³ O. Balzer, *Genealogia Piastów*, wyd. 2, Kraków 2005, s. 196.

¹⁴ K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, s. 176-177.

¹⁵ K. Benyskiewicz, *Książę Polski Władysław I Herman 1079-1102*, Zielona Góra 2010, s. 50.

Przez długi czas nie posiadamy informacji o Świętosławie, która ponownie pojawia się w źródłach historycznych dopiero za sprawą wyjścia za mąż za księcia czeskiego Wratysława pod koniec 1062 roku¹⁶. O tym wydarzeniu informuje Kosmas w swojej kronice:

„Po upływie zaś prawie roku po śmierci księżnej Adelajdy, książę Wratysław pojął małżonkę imieniem Świętawą, córkę Kazimierza księcia Polaków, zaś siostrę Bolesława i Władysława, z której miał czworo dzieci, mężów dobrej zdatności, Bolesława, Borzywoja, Władysława, Sobiesława, o których na swoich miejscach, gdy Bóg da, dość obszernie będzie wyłożone”¹⁷.

Z relacji Kosmasa nie dowiadujemy się niczego na temat przyczyn zawarcia mariażu pomiędzy Piastówną a Przemyślidem. Najprawdopodobniej można uznać, że czyn ten miał na celu rozluźnienie panujących dotychczas wrogich stosunków na linii Polska – Czechy¹⁸. Sytuacja taka trwała od czasu najazdu księcia Brzetysława w 1038 roku na Polskę, kiedy to dokonał jej spustoszenia i uwięzienia relikwii św. Wojciecha i Pięciu Braci Męczenników oraz przyłączenia do Czech należącego w tym momencie do Piastów terytorium Śląska. Panujące stosunki nie uległy poprawie po przejściu władzy przez Kazimierza Odnowiciela, który w 1050 roku dokonał najazdu na Czechy i odebrał utracone ziemie, za które od 1054 roku musiał płacić władcom czeskim trybut wynoszący 500 grzywien srebra i 30 grzywien złota. Ogólna sytuacja nie uległa poprawie także podczas rządów na piastowskim tronie następcy Bolesława Szczodrego. Dokonał on nieudanego najazdu na gród Gradec w Czechach w 1060 roku¹⁹. W następnym roku na dwór polski zbiegł Jaromir, najmłodsze dziecko księcia Brzetysława, którego ojciec przeznaczył do kariery duchowej, aby w późniejszym czasie został biskupem praskim. Jaromir nie był zadowolony z takich planów wobec siebie, ponieważ po śmierci księcia czeskiego Spitygniewa na początku 1061 roku powrócił do kraju z zagranicy, gdzie pobierał nauki, licząc na uzyskanie własnej dzielnicy w państwie. Jednak następcą na tronie praskim Wratysław pragnął w dalszym ciągu podtrzymać wolę zmarłego ojca wobec Jaromira, którego wręcz przymusem wyświęcił na diakona. Jaromir w zaistniałej sytuacji udał się, jak wspomnieliśmy wyżej, do Polski w celu uzyskania pomocy w zdobyciu kawałka terytorium Czech, na którym mógłby samodzielnie rządzić.

¹⁶ Na temat daty zob. O. Balzer, *Genealogia Piastów*, s. 196; K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, s. 177, którzy słusznie wykluczają 1063 rok jako datę zawarcia związku małżeńskiego. Jako ciekawostkę wspomnieć należy, że Jan Długosz zawarcie związku małżeńskiego umiejscowił w Krakowie w 1063 roku.

¹⁷ *Kosmasa Kronika Czechów*, wstęp, tłum. i komen. M. Wojciechowska, Warszawa 1968, II, XX, s. 248. Jan Długosz błędnie notuje informację o małżeństwie na 1063 rok. Zob. *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 3-4, s. 99-100.

¹⁸ Odrobinę inaczej V. Vaníček, *Vratislav II. (I.) První český král*, Vyšehrad 2004, s. 64, który wskazuje, że związek Świętosławy z Wratysławem miał neutralizować władcę czeskiego wobec spodziewanej wyprawy cesarskiej na Węgry.

¹⁹ Inni badacze przesuwają to wydarzenie pod koniec lat sześćdziesiątych lub początek siedemdziesiątych XI wieku. Zob. B. Krzemieńska, *Konala se roku 1060 polska výprava na Hradec u Opavy? (Z politických počátku Vratislava II.)*, „Folia Historica Bohemica” 2 (1980), s. 77-119 (szczególnie s. 89-105); G. Labuda, *Zatargi z Czechami i Pomorzanami w pierwszym okresie rządów Bolesława Śmiałego (1058-1073)*, „Zapiski Historyczne” 50 (1985), z. 3, s. 49.

Wszystkie powyżej zarysowane przyczyny wskazują, że obie strony mogły być zainteresowane znormalizowaniem panujących dotychczas wrogich stosunków między oboma państwami, a sytuacja do tego wytworzyła się idealna, ponieważ 27 stycznia 1062 roku zmarła druga żona Wratysława Adelajda. Wydaje się jednak, że księciu czeskiemu mogło bardziej zależeć na ułożeniu poprawnych stosunków z Bolesławem. Na to wskazują przynajmniej dwa czynniki. Wratysław mógł czuć się coraz bardziej otaczany, gdyż w państwie węgierskim w 1060 roku władzę przejął Bela, sprzymierzeniec polskiego władcy. Następnie od 1061 roku przebywał u Bolesława Szczodrego wspomniany Jaromir, którego polski władca mógł w każdej chwili wykorzystać i dokonać najazdu na Czechy celem wprowadzenia najmłodszego Przemysłidy na tron praski. Być może zatem oba czynniki doprowadziły do wysunięcia planu zawarcia małżeństwa przez Wratysława z Piastówną w celu poprawy relacji z władcą Polski.

Mało prawdopodobna jest propozycja toruńskiego historyka Tadeusza Grudzińskiego, który opisując zawarcie związku małżeńskiego między Przemysłidem a Piastówną w 1062 roku, stwierdza że wcześniej musiał nastąpić układ Wratysława z Bolesławem, w którym ten ostatni zobowiązałby się płacić trybut za Śląsk, jednak po 1064 roku miałby go już dalej nie uiszczać. Zdaniem toruńskiego badacza, Bolesław pozostawił na swoim dworze Jaromira, który wobec warunków układu nie powinien znajdować się dłużej w państwie polskim²⁰. Dla historyka pobyt Jaromira w Polsce jest decydującym świadectwem, że Bolesław Szczodry zatrzymał go na swoim dworze, aby mieć „straszaka na Wratysława w postaci juniora”²¹, co nie wyczerpywało – zdaniem autora – roli, jaką odgrywał Jaromir. Tadeusz Grudziński uważa, że czeski malkontent był idealnym pretekstem do zaprzestania płacenia czynszu za posiadanie Śląska, „którym można było paraliżować ewentualne pretensje Wratysława. Z tego więc punktu widzenia pobyt Jaromira w Polsce, będący niejako kłapą bezpieczeństwa strony polskiej, miał swój sens, przyczyniając się do utrzymania pokojowych stosunków, mimo istnienia poważnych powodów do powstania zbrojnych zatargów”²². Propozycja Tadeusza Grudzińskiego nie znajduje oczywiście potwierdzenia w źródłach historycznych. Nie wiadomo czy przed zawarciem związku małżeńskiego Świętosławy z Wratysławem doszło do powzięcia jakiejś umowy czeskiego księcia z Bolesławem. Natomiast kwestia czynszu za Śląsk jest niewątpliwie sprawą problematyczną i nie wiemy czy Bolesław płacił, czy też nie za terytorium śląskie²³.

²⁰ T. Grudziński, *Bolesław Szczodry. Zarys dziejów panowania*, cz. 1, Toruń 1953, s. 111.

²¹ Tamże, s. 112.

²² Tamże.

²³ Stwierdzenie, że Bolesław Szczodry nie płacił trybutu za Śląsk i tym samym wywoływało to konflikty jest jedynie faktem historiograficznym, ponieważ na ten temat nie posiadamy żadnych przekazów źródłowych. Niewątpliwie kwestia ta w kontaktach polsko-czeskich za rządów Bolesława mogła być drażliwa, ponieważ polski władca mógł nie uiszczać wymaganych sum i mogło to doprowadzać do powstawania konfliktów, jednak należy pamiętać, że jest to tylko

Podsumowując, można stwierdzić, że fakt zawarcia dynastycznego małżeństwa mógł nie doprowadzić do polepszenia stosunków pomimo takiego zamiaru, ponieważ cieniem rzucała się sprawa Jaromira, który pozostawał w dalszym ciągu u Bolesława. Jednakże nie jesteśmy w stanie stwierdzić, czy obecność w Polsce najmłodszego Przemysłidy faktycznie negatywnie wpłynęła na polityczne stosunki, ponieważ następne wiadomości na linii Polska – Czechy posiadamy dopiero z 1068 roku. Do tego czasu panuje całkowita cisza źródłowa i można tylko hipotetycznie zakładać, że cały ten okres upłynął stosunkowo pokojowo.

Po informacji o zawarciu związku małżeńskiego między Świętosławą a Wratysławem ponownie tracimy na dłuższy czas z pola widzenia jedyną córkę Kazimierza Odnowiciela. Pojawia się ona ponownie dopiero za sprawą przekazu dziejopisarza Jana Długosza, który informuje, jakoby księżna czeska namawiała swojego brata Władysława Hermana do ożenku z Judytą (córka Wratysława z poprzedniego małżeństwa), który – według kronikarza – odbył się w Krakowie w 1083 roku, co jest najprawdopodobniej dowolną kombinacją dziejopisarza²⁴. Nie sposób potwierdzić przekaz Jana Długosza innym źródłem. Jednocześnie informacja podana przez dziejopisarza może mieć w sobie ziarno prawdy²⁵, ponieważ jak zobaczymy w dalszej części artykułu czeski kronikarz Kosmas ukazuje podejmowanie inicjatywy przez Świętosławę.

Niewątpliwie nadinterpretacją jest sformułowanie użyte przez Adam Krawca, że:

„Oswald Balzer wyraził w ślad za Długoszem przypuszczenie, że to Świętosława była inicjatorką rozpoczęcia rozmów polsko-czeskich w 1079 r., ponieważ zależało jej na pogodzeniu męża i brata. Źródła nic nie mówią na temat czasu ani przebiegu negocjacji, wiadomo jedynie, że zakończyły się powodzeniem. Dalszy przebieg wydarzeń wskazuje, że warunki porozumienia z Czechami obejmowały przede wszystkim wznowienie płacenia trybutu ze Śląska, a poza tym zobowiązanie do wzajemnej pomocy wojskowej”²⁶.

Niestety, autor podaje informacje niesprawdzone w żaden sposób, ponieważ ani u Oswalda Balzera, ani tym bardziej u Jana Długosza nie spotykamy rewelacji zamieszczonych przez Adama Krawca. Brak jakichkolwiek wzmianek o tym, aby Świętosława była inicjatorką rozmów polsko-czeskich w 1079 roku oraz brak wiadomości, że w jakikolwiek sposób zależało jej na pogodzeniu Wratysława z

przypuszczenie, które często w historiografii przyjmuje się za fakt historyczny. Jedynie przykładowo P. Ksyk-Gąsiorowska, *Świętosława-Swatawa*, [w:] *Piastowie. Leksykon biograficzny*, pod red. S. Szczur, K. Ożóg, Kraków 1999, s. 67; *Prěmyslovci. Budování českého státu*, eds. P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička, Praha 2009, s. 176.

²⁴ *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, ks. 3-4, s. Brakuje potwierdzenia źródłowego na stwierdzenie użyte przez P. Ksyk-Gąsiorowska, *Świętosława-Swatawa*, s. 67-68: „W latach następnych Wratysław poparł opozycję rosnącą przeciwko niedawno koronowanemu w Polsce Bolesławowi Śmiałemu i w ten sposób przyczynił się do jego wygnania z kraju. Przeciągnął na swoją stronę i związał ze sobą drugiego brata żony, Władysława Hermana, który poślubił jego córkę Judytę (...)”.

²⁵ Sceptycznie względem przekazu Jana Długosza zob. K. Benyskiewicz, *Książę Polski Władysław I Herman*, s. 166.

²⁶ A. Krawiec, *Król bez korony Władysław I Herman, książę Polski*, Warszawa 2014, s. 92-93.

Władysławem. Warto pamiętać, że nie dysponujemy źródłem historycznym, które stwierdzałoby, iż wcześniej byli wobec siebie wrogo usposobieni.

Kolejną informacją na temat córki Kazimierza Odnowiciela, tym razem w przeciwieństwie do relacji Jana Długosza, wiarygodną jest wiadomość zamieszczona przez Kosmasa dotycząca koronacji książęcej pary Wratisława i Świętosławy: „Tymczasem Egilbert arcybiskup trewirski, będąc posłuszny rozkazom cesarza, przybywając do stolicy Pragi 15 czerwca [1085 roku – N. D.], podczas uroczystej mszy świętej, odzianego w królewskie oznaki Wratisława pomazał na króla i włożył na głowę tak jego, jak jego małżonki Świętosławy, ubranej w suknię królewską (...)”²⁷. Tym samym Wratisław był pierwszym królem, a jego żona królową Czech²⁸.

14 stycznia 1092 roku zmarł król czeski a zarazem małżonek Świętosławy Wratisław. Piastówna została tym samym wdową. Po tym wydarzeniu nie powróciła jednak do Polski, lecz pozostała w Czechach, co raczej nie może dziwić z uwagi na fakt, że w zasadzie całe jej dorosłe życie było związane z tym krajem, tu również wychowały się jej dzieci. Jednocześnie po śmierci swojego męża jest przez dłuższy czas nieuchwytna źródłowo. Być może wpływ na taki stan rzeczy miało przejście władzy w Czechach po śmierci Wratisława przez innych członków dynastii Przemyślidów, co mogło skutkować odsunięciem jej na boczny tor²⁹. Dopiero pod koniec 1100 roku jej najstarszy żyjący syn Borzywoj II po raz pierwszy objął rządy nad państwem (starszy brat Bolesław zmarł przed zgonem ojca 19 sierpnia 1091 roku), a po nim władzę w państwie czeskim na niespełna dwa lata objął Świętopełk, syn zmarłego w 1086 roku księcia ołomunieckiego Ottona I Pięknego i jego małżonki Eufemii. Natomiast po jego śmierci rządy objął kolejny syn Świętosławy Władysław. Pomimo sprawowania władzy przez synów, Świętosława nie pojawiła się od razu w obrębie źródeł pisanych.

Zanim zostanie przytoczona kolejna wzmianka źródłowa na temat Świętosławy warto w skróty sposób scharakteryzować konflikty, które toczyły się między jej synami już od dłuższego czasu. 21 września 1109 roku został zamordowany w obozie wojskowym dotychczasowy władca Czech Świętopełk³⁰. Po tym wydarzeniu rozpoczęły się walki o tron praski. Król niemiecki Henryk V mianował Ottona Czarnego nowym księciem czeskim³¹. Szybko znalazł się jednak oponent Borzywoja, który miał poparcie ze strony Bolesława Krzywoustego oraz siostrzeńca Wiprechta III z Groitsch,

²⁷ Kosmasa *Kronika Czechów*, II, XXXVIII, s. 286.

²⁸ W artykule w sposób świadomy zrezygnowano z zajmowania się problematyką tytułu królewskiego Wratisława jako króla Czech i Polski.

²⁹ Zbyt kategoryczny wydaje się jednak sąd z uwagi na brak materiału źródłowego przedstawiony przez P. Ksyk-Gąsiorowską, *Świętosława-Swatawa*, s. 68, kiedy uważa, że nowy władca Czech: „Natychniast odsunął od władzy macochę Świętosławę (...)”.

³⁰ Kosmasa *Kronika Czechów*, III, XXVII.

³¹ Tamże.

syna jego siostry Judyty³². Borzywoja ubiegł jego brat Władysław, który zajął tron praski dzięki poparciu uzyskanemu od biskupa praskiego Hermana oraz komesa Wyszehradu Fabiana³³. Władysław nie panował jednak długo, ponieważ w Boże Narodzenie 1109 roku Borzywoj zajął Pragę dzięki pomocy udzielonej przez Wiprechta oraz Bolesława Krzywoustego³⁴. Nowy władca czeski od samego początku zmagał się z rywalizującym z nim Ottonem Czarnym³⁵. Konflikt w Czechach rozwiązał Henryk V wyprawiając się na początku 1110 roku do państwa czeskiego za namową Władysława, który obiecał królowi niemieckiemu 500 grzywien srebra za pomoc w uzyskaniu tronu praskiego. Henryk V wypełnił zadanie i uwięził Borzywoja oraz Wiprechta³⁶, a władzę przejął ponownie Władysław. Natomiast Bolesław Krzywousty, który dotychczas popierał na tronie czeskim Borzywoja, zaczął wspierać Sobiesława. Ruch taki mógł być spowodowany przyjęciem na dwór czeski Bolesławowego przyrodniego brata Zbigniewa oraz dokonaniem być może wiosną 1110 roku ataku na polskie pogranicze³⁷. Następnie już jesienią tego samego roku, w czasie pobytu Henryka V we Włoszech, Bolesław Krzywousty wyruszył do Czech z wyprawą wojenną celem osadzenia na tronie Sobiesława³⁸. Ostatecznie polski władca wygrał bitwę nad rzeką Trotiną, jednak nie wprowadził swojego protegowanego na tron praski³⁹. Kiedy działania siłowe nie przyniosły rezultatów podjęto rozmowy pokojowe.

W tym miejscu warto przytoczyć wzmiankę na temat Świętosławy z kroniki Kosmasa pod 1111 rokiem, kiedy dziejopisarz wspomina, że:

„W roku od wcielenia Pańskiego 1111. Wskutek starań królowej Świętawy u swoich synów i za pośrednictwem biskupa Hermana i komesa pałacowego Wacka, sprzyjającego temu wbrew własnemu dobru, książę Władysław odwołał z Polski swego brata Sobiesława i dał mu gród Żatec z całą krainą do niego należąca”⁴⁰.

Tym samym Piastówna pojawiła się ponownie w obrębie źródeł pisanych przy okazji roli, jaką pełniła podczas doprowadzenia do zazegnania waśni panującej pomiędzy jej synami Władysławem a Sobiesławem. Warto zaznaczyć, że pierwszy raz spotykamy w źródłach historycznych dotyczących

³² Kosmasa Kronika Czechów, III, XXVIII; Galli Anonymi Cronicae, III, 17.

³³ Kosmasa Kronika Czechów, III, XXVIII.

³⁴ Kosmasa Kronika Czechów, III, XXVIII; Galli Anonymi Cronicae, III, 17.

³⁵ Kosmasa Kronika Czechów, III, XXX.

³⁶ Kosmasa Kronika Czechów, III, XXXII; Galli Anonymi Cronicae, III, 20. Zob. A. Pleszczyński, *Przestrzeń i polityka. Studium rezydencji władcy wcześniejszego średniowiecza. Przykład czeskiego Wyszehradu*, Lublin 2000, s. 86.

³⁷ Galli Anonymi Cronicae, III, 19; S. Rosik, *Bolesław Krzywousty*, Wrocław 2013, s. 122.

³⁸ Galli Anonymi Cronicae, III, 21; Kosmasa Kronika Czechów, III, XXXV.

³⁹ Szerzej na ten temat K. Małeczyński, *Bolesław III Krzywousty*, wyd. 2, Kraków 2010, s. 133-134; S. Rosik, *Bolesław Krzywousty*, s. 122-127. Kosmasa Kronika Czechów, III, XXXVI; Galli Anonymi Cronicae, III, 21-23.

⁴⁰ Kosmasa Kronika Czechów, III, XXXVII, s. 373-374.

Świętosławy, aby zaprezentowano bezpośrednio jej inicjatywę⁴¹, ponieważ nie będzie chyba przesadą, gdy nazwiemy Świętosławą pomysłodawczynią zawarcia między zwaśnionymi stronami ugody⁴². Niewątpliwie jej autorytet mógł skłonić braci do pogodzenia się. Natomiast dzięki informacjom zawartym przez Galla Anonima dowiadujemy się, że Bolesław Krzywousty, pomimo braku wzmianki ze strony Kosmasa, również uczestniczył w pertraktacjach pokojowych i to właśnie on wymógł na Władysławie przyznanie swojemu bratu terytorium w Czechach⁴³. Zawarty pokój Sobiesława z Władysławem nie przetrwał jednak próby czasu i szybko doszło do ponownych waśni. 18 czerwca 1113 roku Sobiesław polecił zamordować komesa pałacowego Wacka, który doradzał czeskiemu władcy uwięzienie młodszego brata⁴⁴. Po czym Sobiesław zbiegł do Polski, a w następnym roku wraz z Polakami najechał na gród Kłodzko⁴⁵, który doszczętnie spalił i zburzył, a potem objął w nim władzę. Taki obrót sprawy nie był korzystny dla Władysława, ponieważ ewentualne późniejsze polskie ekspedycje zbrojne miałyby znacznie ułatwione zadanie wdarcia się w głąb Czech⁴⁶. W marcu 1115 roku doszło zatem do ponownego pojednania Sobiesława z Władysławem, który nadał swojemu bratu Hradec Králové za odstąpienie Kotliny Kłodzkiej, po czym następnie zamienił bratu otrzymany Hradec na księstwo breneńskie⁴⁷. Pokój nie trwał jednak długo, ponieważ kilka lat później w marcu 1123 roku Sobiesław został pozbawiony otrzymanego terytorium, na którym Władysław osadził Ottona Czarnego oraz Konrada. Natomiast Sobiesław udał się przez Niemcy do Polski⁴⁸.

Nie wiadomo, czy w 1115 roku Świętosława brała czynny udział w ponownym godzeniu się braci⁴⁹. Źródła nic nie informują o jej ewentualnej pojednawczej roli, ale nie można tego wykluczyć, ponieważ przekaz Kosmasa z 1111 roku donosił o zaangażowaniu Świętosławy w porozumieniu braci. W takim samym charakterze posiadamy również późniejszą relację kronikarza z 1125 roku, kiedy informuje o zaangażowaniu Piastówny w próbę pogodzenia synów i wyznaczenia właśnie Sobiesława zamiast Ottona Czarnego jako swojego następcy na tronie czeskim przez Władysława.

⁴¹ Informację przekazaną przez Jana Długosza, z powodu braku potwierdzenia jej z innych, niezależnych źródeł, nie należy brać w tym przypadku pod uwagę.

⁴² J. Zemlička, *Přemyslovci. Jak žili, vládli a umírali*, Praha 2005, s. 203, 223. Autor stwierdza, że Świętosława wymusiła zawarcie pokoju. Por. również V. Vaníček, *Soběslav I. Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092–1140*, Praha 2007, s. 117.

⁴³ *Galli Anonymi Cronicae*, III, 25; K. Maleczyński, *Bolesław III Krzywousty*, s. 134-135; S. Rosik, *Bolesław Krzywousty*, s. 127-128. Por. również J. Zemlička, *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, Praha 2007, s. 135.

⁴⁴ *Kosmasa Kronika Czechów*, III, XXXIX. Zob. A. Pleszczyński, *Przestrzeń i polityka*, s. 68.

⁴⁵ *Kosmasa Kronika Czechów*, III, XL.

⁴⁶ S. Rosik, *Bolesław Krzywousty*, s. 128.

⁴⁷ *Kosmasa Kronika Czechów*, III, XLI. Por. K. Maleczyński, *Bolesław III Krzywousty*, s. 139.

⁴⁸ *Kosmasa Kronika Czechów*, III, LI.

⁴⁹ Nie wiadomo również, czy Świętosława uczestniczyła w pojednaniu Władysława z Borzywojem w 1117 roku, kiedy to Władysław pogodził się z bratem i oddał mu tron praski za radą biskupa Hermana. *Kosmasa Kronika Czechów*, III, XLIII. Podobnie J. Zemlička, *Přemyslovci. Jak žili, vládli a umírali*, s. 203.

Tym samym na podstawie tych obu przykładów można hipotetycznie założyć, że również w 1115 roku Świętosława czyniła jakieś kroki na rzecz zawarcia pokoju między Władysława a Sobiesławem.

Poniżej przytoczona zostaje dłuższa relacja Kosmasa o roli, jaką wypełniła Świętosława wobec zawarcia pokoju przez jej zwaśnionych synów w 1125 roku:

„Ja, chociaż jestem twoją matką i królową, pokorna i trwożliwa przychodzę do twoich kolan i przed tobą za bratem twoim padam na drżące już kolana, na których ciebie małego sadzałam. Nie żądam bowiem czegoś, co mogłoby nie być dozwolone, lecz tego co i Bogu się podoba, i ludziom przyjemne. Podoba się bowiem Bogu, tak jak sam mówił: »Czczij ojca twego i matkę swoją«, abyś spokojnie przyjął moje starcze prośby, i błagam, abyś nie okrył wstydem tej pełnej zmarszczek i łzami złanej twarzy. Godzi mi się starej matce osiągnąć u syna swego to, o co prosi i żąda leżący u nóg cały lud Czech, godzi się mnie, zgrzybiałej, widzieć pogodzonych was, których w tym samym stanie urodzonych z mego łona widzę z łaski Boga dobrze wychowanych. Niech poszczęści się mnie staruszce, wkrótce mającej umrzeć, nie wpiertw umrzeć, niżby Bóg nie przyniósł pociechy temu mojemu nieporównanemu smutkowi. Zaiste, słusznie się smucę, ponieważ dzika furia króluje w tej ziemi i was, bracia, niegdyś zgodnych, uzbraja do bitwy. Któż bowiem nie wie, że koszula bliższa jest ciału niż suknia? Natura mianowicie sprawia, że ten, którego uczyniła bliższym przez urodzenie, jest swoim życzliwszy i w załatwianiu wszystkich spraw. Ów zaś, ów, którego czynisz bratem i którego prawie obdarzasz troską o twoje potomstwo i drogą małżonkę, i powierzasz w opiekę, wierz mnie matce, sam pierwszy będzie dla nich pułapką, utrapieniem i kamieniem obrazy. Ten zaś, którego od siebie oddalas i liczysz jakby za obcego, skoro jest twoim bratem, o wiele łagodniejszy będzie dla twoich niż syn twego stryja, któremu po sobie przeznaczasz tron ojcowskiego księstwa«. Powiedziała i płakała, i syna płaczem nękała. Gdy spostrzegła, że razem z nią łzy wylewa, dodała te słowa: »Nie twój, mój synu, oplakuję nieunikniony los człowieka, lecz płaczę nad godniejszym pożałowania niż śmierć życiem twego brata, który zbieg, blakający się i wygnaniec, wołałby teraz umrzeć szczęśliwie niż nieszczęśliwie żyć«. Do niej syn z twarzą zalaną łzami rzecze: »Uczynię, matko moja, jak napomnisz, nie jestem zrodzony z diamentu ani z Charybdy, abym nie pamiętał o rodzonym bracie’’⁵⁰.

Warto wspomnieć, że właśnie w 1125 roku ciężko zachorował Władysław. Na tę wieść do Czech z Saksonii przybył Sobiesław i już 2 lutego tego roku przebywał w lesie niedaleko Pragi. Kosmas sądzi, że młodszy brat Władysława wrócił do kraju za sprawą przychylnych mu komesów, którzy doradzili mu taki ruch. Jednocześnie Sobiesław miał objeżdżać kraj i „nikomu nie czyniąc żadnego gwałtu, lecz zawsze szukając łaski swego brata’’⁵¹. Kosmas stwierdza następnie, że wszyscy Czesi byli przychylni Sobiesławowi, a tylko nieliczni popierali Ottona Czarnego. Świętosława obawiając się zapewne nowego rozlewu krwi wyszła z inicjatywą ponownego pogodzenia zwaśnionych synów, o czym

⁵⁰ *Kosmasa Kronika Czechów*, III, LVIII, s. 403-405. O motywie kobiety proszącej władcę zob. G. Pac, *Kobieta w dynastii Piastów*, s. 126-127. Tam dalsza literatura.

⁵¹ *Kosmasa Kronika Czechów*, III, LVIII, s. 403.

świadczy przytoczony wyżej fragment z kroniki czeskiej⁵². Wpływ na zmianę postawy przez Władysława wobec Sobiesława miała nie tylko Świętosława, ponieważ Kosmas zaraz po tym przekazie informuje, że również Otton biskup Bambergu odwiedził umierającego księcia, któremu powiedział, iż „rozgrzeszenie nie prędzej może być dane ani osiągnięte, aż bratu swemu obieca prawdziwy pokój i niewzruszoną łaskę”⁵³. Inicjatywa podjęta przez Świętosławę, a wsparta następnie przez biskupa Ottona okazała się skuteczna, ponieważ Władysław z Sobiesławem ponownie się pojednali. Synowie Wratysława i Świętosławy nie mieli już okazji do powzięcia nowego zatargu, ponieważ Władysław zmarł 12 kwietnia 1125 roku, a władzę po nim przejął Sobiesław⁵⁴.

Ostatnią bezpośrednią wzmianką źródłową na temat pierwszej czeskiej królowej jest – jak można się domyślić – informacja o jej śmierci, o której jesteśmy znacznie lepiej poinformowani niż w przypadku daty urodzin. Świętosława zmarła 1 września 1126 roku, o czym dowiadujemy się z kilku niezależnych źródeł, takich jak relacja Mnicha Sazawskiego⁵⁵, *Annales Gradicensis-Opatovicenses* (data roczna)⁵⁶, *Nekrolog olomuniecki* oraz *Nekrolog pegawski* (data dzienna)⁵⁷. Została pochowana w kolegiacie wyszehradzkiej⁵⁸. Świętosława przeżyła około 80 lat.

W historiografii próbowano umiejscowić dobra oprawne Świętosławy w Czechach, które otrzymała w chwili wyjścia za mąż za Wratysława w 1062 roku. Marian Gumowski stwierdzał, że jako dobra oprawne posiadała część albo całą dzielnicę znojemską na Morawach⁵⁹. Natomiast Antoni Gąsiorowski jedynie w ogólnikowy sposób stwierdzał, że jej dobra znajdowały się we wschodniej części kraju⁶⁰.

Zanim ustosunkujemy się do obu powyższych hipotez wypada wcześniej zaznaczyć, że około 1070 roku Wratysław ufundował kolegiatę w Wyszehradzie⁶¹. W źródłach nie ma wzmianki o udziale w tym przedsięwzięciu jego małżonki. Należy jednak przyjąć, że najprawdopodobniej również w tym

⁵² Zob. A. Pleszczyński, *Przestrzeń i polityka*, s. 88.

⁵³ *Kosmasa Kronika Czechów*, III, LVIII, s. 405.

⁵⁴ V. Vaniček, *Soběslav I.*, s. 163.

⁵⁵ *Monachi Sazawiensis continuatio Cosmae*, ed. J. Emler, [w:] *Fontes rerum Bohemicarum*, t. 2, Praha 1874, s. 257.

⁵⁶ *Annales Gradicensis-Opatovicenses*, ed. J. Emler, [w:] *Fontes rerum Bohemicarum*, t. 2, Praha 1874, s. 393.

⁵⁷ *Necrologium Olomucense. Handschrift der königlichen Bibliothek in Stockholm*, ed. B. Dudik OSB, „Archiv für österreichische Geschichte” 59 (1880), s. 649; *Calendarium Pegaviense*, kol. 142.

⁵⁸ Na temat śmierci Świętosławy zob. O. Balzer, *Genealogia Piastów*, s. 196; K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, s. 177; V. Vaniček, *Soběslav I.*, s. 200.

⁵⁹ M. Gumowski, *Swatawa, królowa czeska*, [w:] Tenże, *I. Książniczka polska opatką niemiecką XII wieku. II. Swatawa, królowa czeska*, Kraków 1936, s. 22-23 [osobna odbitka z „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne” 17 (1935), s. 44-50]. Ogólnie na Morawy wskazywał wcześniej również B. Dudik, *Mährens allgemeine Geschichte*, Bd. 2, Brunn 1863, s. 469, przyp. 2. Na marginesie należy zaznaczyć, że przypuszczenie wyrażone przez M. Gumowskiego jakoby Świętosława były w Czechach własne denary nie jest uzasadnione.

⁶⁰ A. Gąsiorowski, *Świętosława-Svatava*, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, t. 5, pod red. G. Labuda, Z. Stieber, Wrocław 1975, s. 589. Za żadną hipotezą nie opowiedziała się P. Ksyk-Gąsiorowska, *Świętosława-Swatawa*, s. 68.

⁶¹ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, t. I, ed. G. Friedrich, Pragae 1904-1907, nr 384, s. 365-367. Na ten temat zob. A. Pleszczyński, *Przestrzeń i polityka*, s. 38.

projekcie czynnie uczestniczyła. Wskazywać na to może fakt, że władca Czech Sobiesław II dokumentem z 1178 roku potwierdzał wcześniejsze nadania kolegiacie w Wyszehradzie i przy okazji opisuje: „Et supradicti circuitus temini sunt: ab oriente Zazaua; a Seleu fluuius Livbe cum ipso fluuiio; ab occidente antiqa via, que conducit ad Seleu”⁶². Zacytowany fragment dokumentu nie wskazuje jednakże, że przytoczony obręb terytorialny został nadany przez Świętosławę. Kolejnym wartym przytoczenia źródłem jest dokument księcia Fryderyka z 1187 roku, w którym władca czeski potwierdzał między innymi nadanie Świętosławy na rzecz kolegiaty w Wyszehradzie⁶³. Niestety, nie wiemy o jakie nadanie dokładnie mogło chodzić, gdyż nie są one w tym dokumencie terytorialnie wzmiankowane. Na to pytanie nie odpowiada również o wiele wcześniejszy wypis dóbr ziemskich jakie przyznał kolegiacie w Wyszehradzie Wratysław w 1088 roku⁶⁴, co może wskazywać, że nadanie Świętosławy dla kolegiaty odbyło się w późniejszym czasie. Z pomocą w rozwiązaniu zagadki przychodzi tradycja historyczna, ponieważ ofiarowany przez Świętosławę obszar zaczęto nazywać „Svatavin újezd”, który obejmował terytoria 29 wsi w obrębie rzeki Želivka lewego dopływu Sázavy z centrum znajdującym się w Dolní Kralovice, co stanowi środkową część dzisiejszych Czech⁶⁵. Poświadczenie takiego stanu rzeczy znajduje się w dokumencie króla czeskiego Karola IV z 1352 roku⁶⁶. Tym samym zyskujemy potwierdzenie na fakt nadania przez Świętosławę określonego terytorium ziemskiego dla kolegiaty w Wyszehradzie. Wydaje się zatem, że nie popełnimy wielkiego błędu, jeśli przyjmiemy założenie, że nadanie dla kolegiaty pochodziło z dóbr oprawnych Świętosławy ulokowanych w środkowych Czechach⁶⁷. W ten sposób rację w określeniu położenia dóbr Świętosławy należy przyznać Antoniemu Gąsiorowskiemu. Wypada jednak zaznaczyć, że użyte określenie „na wschodzie kraju” może być mylące dla dzisiejszego czytelnika i osób wywodzących się spoza Czech, ponieważ warto pamiętać, że państwo czeskie składa się z dwóch głównych

⁶² *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, t. I, nr 287, s. 251-253.

⁶³ Tamże, nr 406, s. 438-440: „Primum itaque circuitum, quem contulit avia mea regina Zuataua sancto Petro, liberum esse precipio, ut nullus fratrum meorum presentium, nec futurorum, preter illum, qui dux vocatur principalis, nec aliquis castellanus habeat aliquam potestatem in illo circuito, nec in foro, nec in aquis, nec in pratis, nec in silvis, nec in villis, que sunt infra eundem circuitum, neque super homines in eodem circutu”.

⁶⁴ Tamże, nr 387, s. 371-391.

⁶⁵ Na ten temat zob. V. V. Tomek, *Újezd Svatavin na řece Sázavě. Drobnůstka ze starého místopisu českého*, „Památky Archaeologické a Místopisné” 1 (1855), s. 320. Por. K. Pátrová, *Prebendy nejstarších kolegiálních kapitul do sklonku 14. století (Stará Boleslav, Litoměřice, Vyšehrad)*, „Český časopis historický” 106 (2008), č. 3, s. 528-529.

⁶⁶ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, pars V: 1346-1355, fasc. 3: 1350-1352, ed. J. Zachová, Dolní Břežany 2000, nr 1307, s. 617-618; V. V. Tomek, *Újezd Svatavin na řece Sázavě*, s. 320. Skrótoowo por. również P. Hejhal, *Počátky středověké kolonizace české části Českomoravské vrchoviny*, Brno 2012, s. 90. Praca dostępna była dla mnie tylko w angielskim streszczeniu, do którego odnosi się podana strona publikacji.

⁶⁷ Do podobnego poglądu doszedł już wcześniej V. Novotný, *České dějiny. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, t. 1, č. 2, Praha 1913, s. 592. Autor stwierdza, że terytoria nadane kolegiacie w Wyszehradzie należały do Świętosławy. Pomimo takiego stwierdzenia uczoney zaznacza, że nie znamy położenia dóbr oprawnych córki Kazimierza Odnowiciela. Wydaje się jednak, że sąd historyka jest zbyt ostrożny. Nadanie dóbr przez Świętosławę dla kolegiaty można uznać jako przekazanie części terenów, które posiadała właśnie w tym miejscu. Mniej prawdopodobne wydaje się, aby otrzymane dobra oprawne od Wratysława było porozrzucane po różnych zakątkach państwa czeskiego. Oczywiście jest to tylko logiczny domysł, ponieważ brak źródeł na jego bezsprzeczne potwierdzenie.

regionów: Czech i Moraw. Gdy na mapie nakreślimy granicę Moraw, to wtedy posiadłości Świętosławy wypadają na wschodzie kraju Czech. Jednakże mając na uwadze państwo czeskie jako dzisiejszą całość, to dobra oprawne są umiejscowione w jej środkowej części.

Chwilę uwagi należy poświęcić dzieciom, które urodziły się ze związku Świętosławy i Wratysława. Kosmas informuje, że królewska para doczekała się łącznie czterech synów i jednej córki. Pierwszy syn musiał urodzić się krótko po zawarciu związku małżeńskiego w 1062 roku. Pierworodny otrzymał imię Bolesław co może sugerować, że zostało nadane na cześć polskiego władcy Bolesława Szczodrego, ale pośrednio mogło nawiązywać również do Chrobrego. Kazimierz Jasiński wskazuje słusznie, że imię Bolesław było imieniem agnaticznym w dynastii Przemyślidów i weszło do Piastów przez małżeństwo Dobrawy z Mieszkiem I, a jednocześnie wyszło z użycia u Przemyślidów⁶⁸. Podobnie, jak imię Bolesław, które nawiązywało do polskiego księcia, tak samo imię trzeciego syna Władysława zostało nadane na cześć piastowskiego brata Władysława Hermana⁶⁹. Pozostałe imiona dzieci: Borzywoj II, Sobiesław I oraz Judyta nie nawiązywały już do członków dynastii piastowskiej.

Niezmiernie trudno wyciągnąć na podstawie imiennictwa dzieci Świętosławy i Wratysława wiążące wnioski. Polityka taka może nasuwać przypuszczenie, że nadanie imienia Bolesław było wyrazem niedawno powziętego rozluźnienia na linii Wratysław – Bolesław Szczodry. Nie wiemy niestety, kiedy urodził się trzeci syn Świętosławy – Władysław. Drugi syn, Borzywoj, urodził się około 1064 roku. Natomiast czwarty męski potomek, Sobiesław, przyszedł na świat w 1086-1087 roku. Tym samym powstaje duży przedział czasowy, w którym mógł pojawić się na świecie Władysław⁷⁰. Wydaje się wątpliwe, aby piastowskie imię czeskiemu księciu zostało nadane pod koniec lat sześćdziesiątych i na początku lat siedemdziesiątych XI wieku, ponieważ właśnie wtedy nastąpiło ponowne pogorszenie się stosunków między Wratysławem a Bolesławem Szczodrym. Jedynie hipotetycznie można przyjąć, że Władysław urodził się po wygnaniu polskiego króla z kraju, a władzę w państwie piastowskim w 1079 roku przejął Herman. W takim przypadku ślub nowego księcia Polski z Judytą czeską oraz z drugiej strony nadanie imienia Władysław trzeciemu synowi Świętosławy wiązałoby się z zawarciem przez obie strony bliższej współpracy.

Świętosława przeżyła czwórkę swoich dzieci. Przed śmiercią matki zmarł już 11 sierpnia 1091 roku pierworodny syn Bolesław. Prawie dwadzieścia lat później, 3 grudnia 1108 roku, zmarła jedyna

⁶⁸ K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, s. 177. Całkowicie błędne jest natomiast stwierdzenie P. Ksyk-Gąsiorowska, *Świętosława-Swatawa*, s. 67, że „imię Bolesław po raz pierwszy pojawiło się wówczas w dynastii Przemyślidów i to właśnie za sprawą polskiej księżniczki”.

⁶⁹ K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, s. 177.

⁷⁰ Niestety, nie znamy również dokładnej daty urodzin córki Świętosławy i Wratysława, Judyty, ale jako najpóźniejszą datę jej narodzin należy przyjąć 1076 rok, jeżeli w 1088 roku wyszła za Wiprechta z Grójca. Miałaby wtedy 12 lat. Judyta mogła przyjść na świat w przedziale lat 1065-1076.

córka Judyta. Znacznie później – krótko przed śmiercią matki – zmarli dwaj następni synowie. Borzywoj odszedł 2 lutego 1124 roku. Natomiast dotychczasowy książę czeski Władysław zmarł po ciężkiej chorobie 12 kwietnia 1125 roku. Tylko jeden syn przeżył matkę. Był nim Sobiesław, który zmarł znacznie później 14 lutego 1140 roku. Należy zaznaczyć, że całkowicie dowolnym przypuszczeniem jest stwierdzenie Pauliny Ksyk-Gąsiorowskiej, że „te przykre i bolesne doświadczenia [śmierć czwórki dzieci – N. D.] przyspieszyły zapewne zgon bardzo sędziwej już Świętosławy (liczyła około 80 lat)”⁷¹. Niewątpliwie zaawansowany wiek był główną przyczyną śmierci Świętosławy.

Podsumowując dotychczasowe rozważania, należy stwierdzić, że pomimo braku źródeł jesteśmy w stanie zobrazować życie Świętosławy w dość obszerny sposób. Świętosława była jedyną córką Kazimierza Odnowiciela i Dobroniegi-Marii. Data jej urodzin jest nieznana, lecz najprawdopodobniej urodziła się w latach 1043-1044. Pod koniec 1062 roku została wydana za męża za księcia czeskiego Wratysława. Zawarcie związku małżeńskiego miało znaczenie polityczne, którego celem była poprawa panujących wrogich kontaktów polsko-czeskich. Wydaje się jednak, że rozluźnienie stosunków pomiędzy Polską a Czechami było jedynie krótkotrwałe, choć cisza źródłowa na temat kontaktów między Bolesławem Szczodrym a Wratysławem panuje aż do 1068 roku. Około 1070 roku najprawdopodobniej Świętosława wspólnie z Wratysławem założyli kolegiatę w Wyszehradzie. Kilkanaście lat później w 1086 roku zostali koronowani na pierwszego króla i królową Czech. Z związku Świętosławy z Wratysławem przyszło na świat czterech synów oraz jedna córka. W 1092 roku po prawie 30 latach wspólnego małżeństwa Świętosława została wdową po śmierci Wratysława. Po tym wydarzeniu nie mamy żadnych wiadomości na temat czeskiej królowej aż do 1111 oraz 1125 roku, kiedy to godziła poróżnionych ze sobą swoich synów, Władysława i Sobiesława. Na tej podstawie możemy wnosić, że jej autorytet wśród dzieci, a być może również pośród innych członków dynastii Przemyślidów, był znaczący. Wskazywać może na to, że każda jej próba godzenia zwaśnionych synów kończyła się sukcesem. Nie można wykluczyć, że uczestniczyła także w pertraktacjach pokojowych między swoimi synami w 1115 oraz 1117 roku, choć brakuje na ten temat bezpośrednich informacji źródłowych. Świętosława zmarła 1 września 1126 roku w wieku około 80 lat. Została pochowana w kolegiacie w Wyszehradzie.

⁷¹ P. Ksyk-Gąsiorowska, *Świętosława-Swatawa*, s. 68.

O autorze

Norbert Delestowicz jest doktorantem w Instytucie Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Studiował w Poznaniu, Warszawie oraz Fryburgu Bryzgowijskim w Niemczech.

Streszczenie

W artykule przedstawiono losy jedynej córki księcia Polski Kazimierza Odnowiciela i Dobroniegi-Marii, Świętosławy (Swatawy). Praca ze względu na niewielki stan materiałów źródłowych jest niejednokrotnie hipotetyczna. W artykule omówiono datę urodzin i śmierci Świętosławy, jej małżeństwo z władcą czeskim Wratysławem, a także wpływ na swoich synów oraz rolę w państwie czeskim. Podjęto również próbę umiejscowienia jej dóbr oprawnych.

Summary

The article presents the fate of Polish Duke Casimir I the Restorer and Maria Dobroniega of Kiev's only daughter - Świętosława of Poland. Lack of available resources caused the paper to hypothetically describe her birth, marriage with the ruler of Bohemian dukedom, inevitable influence on her sons, her role in husband's country and circumstances of death. Moreover, the paper tries to localize the bride price paid to Świętosława by Vratislaus II of Bohemia.